

קונטרס נקרא ולא מתרגם

כמה הערות בתרגום המעובדת של הוצאה חדשה של חומשי עוז והדר, ובקונטרס 'נקרא ומתרגם' שנדפס בראש חומש של הוצאת עוז והדר.

ובקונטרס זה מבואר בעליל שיש בתרגום ההיא כמה שיבושים גסים, ושינויים מתרגום המסורה לנו דור אחר דור על פי רבותינו מאורי הגולה, וכל קורא תרגום ההוא הרי זה נקרא ולא מתרגם.

וכל מה שמרעישים בקול רעש גדול ומתפארים בגאון ובשאון שהמציאו תרגום נכון ומתוקן הם פטומי מילי בעלמא ואדרבה נהפוך הוא שהמציאו לנו תרגום משובשת ומסולפת, והוא על דרך איסתרא בלגינא קיש ריש קריא.

קונטרס זה הוא קיצור מהספר דבר ה' במחזה שיצא לאור ע"י

הרה"ג המפורסם ר' יואל אברהם שליט"א

רב בקרית יואל ניו יארק

ונוסף על זה דברים רבים ששמענו בע"פ מהרה"ג הנ"ל

חמשה עשר לחודש מנחם אב תשע"ג

פרק א

סמיכה על כתבי יד

(א) אקדים הערה כללית על כל המגיהים שום ספר מכתבי הקודש או בתושבע"פ, שאין לשנות בפנים הספר מהנוסח שהיה לפני רבותינו הפוסקים שמפיהם אנו חיים, כי עי"ז משנים צורה המקובלת ותורה חדשה תצא, ואינו ראוי רק להעמיד בסוף הספר דף של הערות על מה שיש להשוות מכת"י אחר, או בספר בפני עצמו, רק כדי להרחיב הענין לפילפולא בעלמא, וידוע דעת החזו"א והגרי"ז מבריסק ומרן הגה"ק מ'סאטמאר שלא לסמוך הלכה למעשה בשום דבר על כתבי יד שרובם מעובדים ע"י אנשים הרחוקים מדעת תורה.

(ב) ומצוה לעיין לשון קדשו של החת"ס (דרשות לפורים תקסו) וז"ל בקיצור כל הלכה רווחת בישראל אפילו אינו מפורש בתורה ולא הל"מ אלא ע"י שנפל ספיקות ופילפלו בזה ועי"ז נפסק הלכה בדור מן הדורות, גם זה לא יתבטל בדורו של משיח, כיון שכבר נתקבל כן בישראל, ואפילו רק מנהג שנהגו כן, (אף שכל הפילפולים והשגות הדעת יתבטלו נגד הדעת הגדול של אותו הדור כמ"ש שם בחת"ס), ומסיים בלשון קדשו והדברים אמתיים בעצמותם בלי ספק, המאמין לא יכחישם כלל ולא יסופק בהם.

(ג) בהדור והתקופה (מהג"ר אליקים שלעזינגער שליט"א, מעתיק מה ששמע מפי גדולי הדור שהיה יוצא ונכנס אצלם) ע' יח כ' דהגרי"ז מבריסק לא רצה לשמוע מהראשונים שיצאו לאור ע"י כת"י שלא היו ביד גדולי ישראל ועל המאירי החדשות אמר שאינם מהמאירי, וכן כתב (שם ע' מח) שהחזון איש לא היה נוחא ליה מה שסומכין על הראשונים שנדפסו מחדש מכת"י ואמר כי כל הלכה שלא עברה מסורת הדורות אין לסמוך עליה, ושם (ע' עב) מביא שכן אמר הגאון ר' זעליג ראובן בענגיס, היאך אפשר לסמוך על כת"י שמועתק ע"י איזה פרופסער שהרבה פעמים יש קישוי קריאה בכת"י והלה טעה וכתב מותר במקום אסור או פטור במקום חייב.

(ד) ובקובץ אגרות חזו"א (ב) כ' מובטחנו שלא נפלה טעות שאינו תורה כלל, כי כבר כרת אתנו ברית על תורה שבע"פ וכו' ע' חגיגה שמא יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה וכו' וזה קאי גם על הגירסאות, עוד שם (יט) אין אני רגיל בחיפושים ובחקר קדמוניות, ואני מתנגד לדרך זו, כי איננה בטוחה.

(ה) בשבט הלוי (ח"י יו"ד קס) כתב דעת החזו"א שלא לחוש לכתבי יד הקדמונים כשהוא נגד פוסק אחרון גדול, או שו"ע, ואף דכתב ש"ך (יו"ד רמב בקיצור הנהגות אות ח) דאמרינן אילו היה האחרון יודע מזה היה חוזר בו, זה ניתן לשקול דוקא ע"י דעת פוסק מובהק, וכי"ז כשהוא רק נגד דעת פוסק אחרון, אבל כשהוא נגד השו"ע והרמ"א הדברים חמורים יותר, כי דבריהם נתקבל בבי"ד של מעלה ושל מטה כנתינתן מסיני, וכמובן דיש לכל כלל יוצא מן הכלל אבל צריך סייעתא דשמיא להכריע עי"ש, ואם נוטים מהשו"ע ונושאי כליו שנתקבלו לפסק הלכה מהרסים בזה בנין עולם, כי השו"ע הוא תורה חתומה ניתנה מן השמים.

(ו) ובתשובות דברי יואל (יו"ד, צז ע' שנא) הכריע דלרמב"ם שביעית בזה"ז דאורייתא, ואף דמהריק"ו מצא כת"י דס"ל דהוא דרבנן, אבל אנו נמשכין אחר הכס"מ שהכריע בשיטת רמב"ם דהוא דאורייתא, (ואף שבב"י יו"ד של"א הכריע דלרמב"ם הוא דרבנן, מ"מ ספרו

כס"מ הוא בתראה כמבואר בכללי הפוסקים), ואין מתחשבים עם כתי, ולא טוב עשו דפוס שבתי פרנקל שכתבו דנוסח דפוס שהיה לפני כס"מ ומהר"י קורקוס הוא מוטעת ע"י המדפיסים שקיצרו דברי רמב"ם, וכתבו זאת בלי שום ראייה, רק משום שמתפעלים מכת"י. (ז) ור"ש באבער הוכיח בראיות עצומות והוכחות גדולות, דתנחומא והפסיקתא שלפנינו הוא בטעות, והדפיס תנחומא ופסיקתא חדשה, ואעפ"כ לא נתקבלו דבריו, וכל הגדולים והצדיקים השתמשו בהישנות, וא"צ ראייה גדולה מזה שלא התחשבו עם כתי.

פרק ב

תרגום החדש המעובד

(א) בשנים האחרונות הופיעו הרבה חוקרים ומתקנים שהגיהו התרגום, מאחר שמצאו מקומות שיש בהם טעותים וגם שינויים בין דפוס לדפוס החליטו ליקח כת"י אחד או דפוס א' ישן כמו ויניציאה ותימן והחליטו עפ"י השערות שזהו היותר מדויק, ולהגיה הכל כדפוס ההוא, ולא נרתעו מלשנות גם דברים שבנוסח שלנו עפ"י רש"י או מה שהיה בכל הדפוסים או רובן רגיל אצלנו וגם נדפסו ע"י גדולי ישראל, ולכן אמרתי לא עת לחשות, ובאתי להראות רק איזה דוגמאות דגם בנוסחאות שלהם שהם מתפארים בה נמצאו הרבה טעותים, וא"כ העלו חרס בידם, כי למה לנו לשנות נוסח שלנו מפני נוסח התימני (שמקראות גדולות בר אילן הלכו אחריו בכל דבר), או מפני דפוס סביוניטה או ויניציאה (שהמהדיר של נוסח תרגום שבעז והדר הלך אחריו).

ומאחר שבשנים האחרונות יצאו לאור איזה חומשים עם תרגום המוחזקים בטעותים גסים, קפצו על מציאה זו, ועשו ממנה גזירה שוה גם על כל הדפוסים הישנות שהיו לפני רבותינו מאורי התורה ובכלל זה גם אותן שנדפסו ע"י גדולי התורה בעצמם, (אור החיים הקדוש, קאמארנא, נצי"ב, מלבי"ם) שכולם משובשים ורק אותה כת"י שהם בחרו הוא הנכון, וככה נראה כשעושים פשטיד"א גדולה ומערבבים בה דברים שאינם נכונים, ובהדי הוצא לקי כרבא, ויש להם כסות עינים על כל השינויים שעשו מנוסח התרגום של רבותינו ע"י שמראים באצבע על השיבושים שנפלו בחומשים המוחזקים בטעות, ומה לתבן את הבר, והיאך מביאים ראייה מזה על זה, (ואעתיק לדוגמא קטנה ו' שיבושים שבחומשים המוחזקים בטעות, ואינן בחומשים המדויקים של גדולי עולם א' שמות י,ה וכסה את עין הארץ, תרגמו 'וחפאה' תחת 'ויחפי', ב' שם יב,ח בלילה הזה תרגמו בלילה 'ההוא' תחת 'הדין', ג' ויקרא טז,ד מצנפת בד יצנף תרגמו ובמצנפתא תחת ומצנפתא, ד' שם טז,ג וכסה ענן הקטרת תרגמו 'וחפי' ענני קטרתא תחת 'ויחפי', ה' שם כב,כח אותו ואת בנו ליה ולבריה תחת לה ולברה, ו' ב' נשא אמור להם תימרון להון תחת 'כד' תימרון, ע' טור או"ח סי' קכח).

ובקונטרס נקרא ומתרגם (ע' מו) מביא דוגמאות מחומשים המוחזקים בטעות שהחליפו מזכר לנקבה ומסיים מתוך בדיקה בכת"י המדויקים ברור שהכל תיקוני מדפיסים ומגיהים, וזה פליאה עצומה שהוצרך להביא ממרחק לחמו מתוך בדיקה בכת"י ואילו היה מביט במקראות גדולות הישנות ובחומשים שהדפיסו גדולי עולם היה רואה שאין שם שיבושים הללו, ומעתה אין לו סמך ליקח מתוך הכת"י השיבושים הגסים ההמה שבכתבי יד ההוא לפי שנראים לו יותר משיבושים שבחומשים המוחזקים בטעות, ועצם הדבר אין בו כ"כ תמיהה כי מצינו הרבה בתרגום שהחליף מזכר לנקבה ולהיפוך.

ובספר מעורר ישנים (מהגה"צ ר' מרדכי פרידמאן ע' סה, נדפס עם הסכמות הבית הלוי והגאון ר' יצחק אלחנן ור' ישראל איסר שפירא) כתב אין להדפיס חומשים עם תרגום משונה עפ"י כת"י, ועפ"י רוב הגירסא ישינה הוא עיקר, ובכמה דוכתי הוא שיבוש גמור שנפל בכת"י, לכן צריך להדפיס התרגום כהייתו בספרים הישנים עד כה, והגירסא המשונה ידפיסו על הגליון או בשולי העמוד, ומי שיש לו חומש בשינוי התרגום יתקן בגליון ע"פ תרגום ישן טוב.

(ב) גם מה שעזז והדר מתפארים בדפוס סביוניטה, והולכים אחריו בעורון עינים, ומשנים בשביל זה מנוסח חומשים הישנים, ולמעשה אינו אלא הבל, א' המעיין בדפוס סביוניטה יראה שאין לו שום הסכמה משום גדול בישראל, ב' ראש המדקדקים במנחת שי (בחקותי) כ' להדיא דדפוס סביוניטה הוא משובש, וגם אני ראיתי שם הרבה שיבושים גסים, ג' בפסוק וינחם ה' (בראשית ו,ו) בתרגומים הישנות כתיב ותב ה' במימריה, וכן הביאו הרד"ק (שופטים ו,יג) ובדפוס סביוניטה נשמט תיבת 'במימריה', ד' ב' נשא השמיט ברכת כהנים לגמרי מן התרגום וכתב לשון המקרא, (ולא משום דנאמר בלה"ק דהא מקרא ביכורים, ברכות וקללות, חליצה, עגלה ערופה, משוח מלחמה, ככולם יש שם תרגום אף דנאמרין בלה"ק), ה' בכל מקום שנאמר אהליאב כתוב שם אוהליאב במלאפום ובשו"א תחת ההא, ורבו שיבושים כאלו בדפוס ההוא ולכן לא נתקבל דפוס ההוא עד שבאו בעלי עוז והדר והרימוהו עד למעלה, והשפילו לפניו כל שאר הדפוסים שלפי דבריהם הם משובשות וכל גדולי ישראל בכל הדורות לא ידעו מזה.

ואף שטוענים שהרי רואים שהנוסח משובש ויש שינויים מספר לספר אבל השינויים שבחומשים המקובלים אין ביניהם שום שינוי משמעות רק דברים של מה בכך, והם שינויים יסודיים, עפ"י כת"י או דפוסים ישנים, וגם כת"י ההוא ודפוס ישן אינו נקי משיבושים, וא"כ למה לא נחזיק בהנוסח שהיה לפני רבותינו ועברה תחת ידיהם. ועל אותן האומרים שגדולי ישראל לא היה להם פנאי לעבוד על התרגום ולכן הזניחוה, היה החזון איש מאד מקפיד על דיבורים כאלו, וריח השכלה נודף מזה.

ג) והמתפארים שבקאים בחכמת הדיקדוק עפ"י רוב טועים, כי אין לנו מהלך מקובל ומסורה אמיתית, כי חכמי צרפת ובראשם רש"י היו חלוקין בעיקרי יסודי הדיקדוק עם חכמי ספרד, והבקי יראה כי רוב קושיות ודיקדוקי חוקרי זמנינו הוא מחמת שחסר להם ידיעה בפרטי כללי הדיקדוק, והחות יאיר כותב בתשובות שלו שמתחרט מאד על שבילה זמן הרבה על דיקדוק כי ראה שא"א לעמוד על בוריו כי כל כלל יש לו חוץ וחוץ דחוץ ושרף כל ספרי הדיקדוק שלו שחיבר בנעוריו, וא"כ אין לנו בר סמכא שיוכל ליקח האחריות למחוק ולהגיה כהבנתו ורצונו, והמהר"ל בגור אריה (פ' שמיני ויקרא י, יט) כ' דיש מדקדקים שסרו מדרך האמת כו' עי"ש דמאריך בטעותם היאך שסותרים עצמם ממקום למקום, ומסיים והמדקדקים כך בור כרה ויחפרוהו ובו נפלו ולא יוכלו קום, וכ"כ בחובת הלבבות (שער יחוד המעשה סופ"ה) שיצה"ר מטעה את האדם להכנס במצפוני הדיקדוק.

דפוס וינציה

ד) וזה איזה שנים יצא לאור חומש עוז והדר שהכניסו נוסח תרגום א' עפ"י איש א' מא"י שסמכו עליו שהוא מומחה גדול בתרגום, ועשה תיקונים הרבה בתרגום וכתב שנוסח תרגום שלו הוא נוסח וינציה רפ"ד, ובאמת אינו כן, לא מבעיא בהניקוד ששינוי מוינציה (הדומה ברובו לניקוד שלנו), ונמשכו אחר סביוניטא והתא"ג התימני שהם עפ"י ניקוד הבבלי והספרדי המלא שיבושים, ומה גם שהספרדים אין מחלקים בין קמץ לפתח, שכבר צווח על זה היעב"ץ (סולם בית אל סי' א) שהוא טעות וסילוף יסודי ומביא מרבינו בחיי (וירא) שכבר העיר על זה, ובויאל משה (מאמר ג) התריע שלא לשנות ניקוד האשכנזים לניקוד הספרדי, וכ"כ החזו"א באגרות שלו.

ה) אבל גם בעצם התרגום יש הרבה שינויים בנוסח שלהם מוינציה, ואעתיק רק דבר א' לדוגמא בבראשית (א, כז) שבדפוס וינציה (שנת רפ"ד ושנת ש"ח) כתוב בצלמא דה' וכ"ה בחומש קאמארנע ובמקראות גדולות הישנות והחדשות, ובעוז והדר שינוי עפ"י סביוניטא והתא"ג בצלם אלקים, וידוע כי אונקלוס תירגם בכונה בכמה מקומות אלקים לשם הוי"ה וכמ"ש בהיכל הברכה כאן שלא יחלפו שם אלקים על מלאך וכיו"ב, ובפרט בפסוק זה שהוא קשה ההבנה שהרי אין צלם להקב"ה, וצריך לפרשו כפירוש הראשונים, לכן בכונה כתב התרגום ה' ולא אלקים, וכ"כ במורה נבוכים (א, ב) כי הטעם שאונקלוס תרגם כמה פעמים ה' ולא אלקים (זולת היכא שנאמר ה' אלקים) כיון שאלקים הוא שם משתתף.

ו) אמנם גם בדפוס וינציה יש הרבה שיבושים ולא כמו שכתבו כי דפוס זה הוא מקודש כי בבראשית (א, י) כתוב בב' דפוס וינציה יממי בשו"א בקמץ שפירושו ימים, והוא שיבוש וצ"ל בפתח ושו"א כאשר נוקד גם בעוז והדר.

ז) והנה המגיהים שבדפוס וינציה אין אנו יודעין מי הם אבל גדולי ישראל ידועים לנו, המלבי"ם הדפיס חומש עם תרגום וגם הרה"ק מקאמארנא והנצי"ב והם נאמנים עלינו בדיקדוק רב על כל דבר, וגם לא עולה על הדעת שכל גדולי ישראל היו מעבירים סדרא בכל שבוע בתרגומים שאין מדויקים ולא עלה על דעתם שיש שיבושים (שנעשו מדעת ושלא מדעת כלשונו) ולא העירו מזה כלום, וכי קטלי קניא באגמי הו"ח"ו.

וכיון שבדפוס וינציה וסביוניטא ותימני נמצאו הרבה טעותים, (בתאג התימני חסר תיבת 'קאים' עה"פ ה' ימלוך לעולם ועד, ובדפוסים האחרונים כבר תיקנו), אין לסמוך עליהם להכריע נגד דפוסים הנפוצים שעברו תחת יד גדולי ישראל שבכל הדורות, במקום שיש לדון על גירסא ההיא של וינציה וכיו"ב, ולהלן אעיר בכמה מקומות, שלכאורה אינו מוכרח להגיה דפוסים הנפוצים מכבר, ובפרט נגד התרגומים שנדפסו ע"י גדולי ישראל, כמו הגה"ק מקאמארנא או המלבי"ם או הנצי"ב, שאין ספק שאם היו רואין איזה טעות בתרגום היו מעוררין ע"ז.

מסורת התרגום

ח) ויש קונטרס 'מסורת התרגום' אשר מדפיסי זמנינו סמכו עליו, ואין ידוע לנו מי מגדולי ישראל שהעידו על זה שהוא מקורי, ואף שכבר הזכיר רבינו תם בן יחיא בעל אהלי תם את מסורת התרגום שחיבר תלמידו, אבל לא העיד על סמכותו, וכנראה יש בו שיבושים רבים, ובפרט המסורת התרגום שבידינו לא הגיע לנו אלא ע"י החוקר המשכיל המיצר לישראל שד"ל, שפרסמו לראשונה בשנת תקצט

שלדבריו מצאו בחומש כת"י, ומשם נדפס פעם יחידי בשנת תרל"ד בוילנא בחומש תורת אלקים עם נתינה לגר, ולא נתברר מעולם אם ממקור קדוש יהלך, כאשר ביאר ר' אברהם הלוי שישא בצפונות ז, ששאר החוקרים יגעו ולא מצאו בשום מקום החומש שמדבר עליו שד"ל.

והמהדיר כתב כי בעל פתשגן (שלדעת ר' נתן אדלר חי לפני ד' מאות שנה לא כמו שכתבו שהיה מהראשונים), סומך הרבה על המסורה, המעיין יראה ההיפוך בהקדמת ר' נתן אדלר לספר פתשגן (הנקרא יאר שנדפס בסוף חומש תורת אלקים עם נתינה לגר) שכתב להדיא שהפתשגן חולק הרבה עם בעל מסורת התרגום, וכותב בפירושו שהיא 'מסורה מוטעת', וגם שיש בה הגהות והוספות מא' שחתם שמו נ"ט ואין ידוע מי הוא, וכשם שאינו ידוע מי הוא בעל מסורת התרגום, ועוד ששד"ל הכופר הוסיף גם הוא הגהות בתוך מסורת התרגום באופן שאין יכולין לסמוך עליה.

כתבו כי המסורה על התרגום הוא מזמן האמוראים וזה אינו כי המקור היותר קדום הוא מעשי ידיו של א' מתלמידי האהלי תם, (ואין ידוע אם זהו המסורה שהגיע לנו ע"י שד"ל הכופר), ועוד אם היו מזמן האמוראים היאך נסתר דבר זה מרש"י ובעלי התוס' שיש להם גירסא שונה מהמסורה, והיאך לא ידע שום אדם בעולם מהמסורה עד שבא שד"ל וגם אחריו לא הביאו שום אדם גדול, והגה"ק מ'קאמארנא שהדפיס חומש שלו בשנת תרכט, ודייק במסורה הגדולה על המקרא להביאו לא הזכיר שום רמז ממסורת התרגום שכבר נתפרסם בשנת תקצ"ט, וגם לדבריהם דמ"ש במסורת התרגום מדינחאי היינו יושבי מדינחא הלא אנו ממערבאי ומה לנו עם מדינחא. ואם כבר מדברים ממסורה צריך לידע דמסורה הוא רק מה שנתפשט בכלל ישראל ע"י רבותינו, ואם לא נתפשט הרי במציאות אין זה מסורה, אף אם קוראים לו כך, ולכן מה שכתבו שיש להם כת"י של תרגום זה גופא הוא נגד המסורה שלנו שלא לשנות מה שמסרו לנו רבותינו מחמת מציאה של כת"י, וכלל גדול נקוט בידך ולא תזיז מזה, כל דבר שלא נמסר מדור לדור אין לו שום סמכות ותוקף, לכל היותר אינו אלא להרחיב הידיעה לא יותר מזה כלום.

תאג התימני

ט) עוד ראוי להעיר דהחוקרים (וביניהם מקראות גדולות של אוניברסיטי בר אילן, שעזו והדר הלך בעקבותיהם) החליטו משום מה, דגירסת התימני מדויק יותר מנוסח שלנו, עד כדי כך שמגיהים תרגום שלנו עפ"י גירסא שלהם, ואין לזה שום הגיון כי אצלם היה הרבה זמנים שעבר עליהם שממון רוחני, שלא היה מצוי אצלם גדולי התורה, אבל גם בלא"ה מהיכי תיתי נימא דגירסא שלנו נופלת בחשיבותה מגירסא שלהם, וכשם שלא יעלה על הדעת שנחליף המבטא שלנו למבטא שלהם, ולכתוב ככתב שלהם או נוסח התפילה וכיו"ב, אך החוקרים יש להם חולשה למסורה שלנו כיון שגדולי התורה שלנו לא הניחו לעסוק הרבה בדיקדוק כדי שלא לימשך אחרי המשכילים על כן הוציאו משפט כאילו מסורה שלנו נופל בחשיבות נגד מסורה תימני, והרי אפילו הרמב"ם (מו"נ א, מח) כתב שאין לו נוסח מדויק מהתרגום ומהיכן יהיה נוסח מדויק ליהודי תימן, שהיה אצלם הרבה שנים כל המסורה ברפיון גדול, (והיה שם הרבה דורות שהיה שם שממון נורא בידיעת התורה כמבואר בסערות תימן ושאר מקומות), ומ"ש בחומש בר אילן (ומשם בנקרא ומתרגם שבעזו והדר) דיהודי תימן יודעים בטיב ל' ארמי אין לו שחר כלל כי לא דברו רק בל' ערבי, ולמה יהיו בקיאים בארמי יותר ממנו, ואין הכונה כאן לזלזל בנוסח התימני רק להגן על כבוד רבותינו שלא יתחלל ע"י החוקרים לומר שהם רק מדריגה שניה, ואם כי מצוי הרבה טעותים מ"מ בשאר הנוסחאות שהם בנו ע"ז יסוד יש לכה"פ כ"כ שיבושים או יותר, וראיה לזה שאין לך נוסח מדויק מרש"י שהיה עוד לפני כל הדפוסים ומקבל קרוב ביותר ודייקן שאין כמוהו, והרי נוסח שלהם בתרגום אינו מתאים עם נוסח רש"י בכמה מקומות, כמו בפ' בשלח כזורע גד דרש"י גורס דעדק כגיר והם גורסים דגיר, ובפ' ויקהל רש"י כותב דהגירסא הוא דאכניש דוקא ל' הפעיל והם גורסים וכנש.

י) המהדיר כתב ראייה שצריך לשבש התרגום ממה שהמשמרת שלום (סכ"ד) כותב לקרוא תרגום מחומש מדויק, אבל בודאי אין כונתו לתרגום התימני שלא ידע מזה, רק למקראות גדולות המדויקות הישנות, ועוד הלא הב' דברים שכתב עליהם המש"ש לא תיקנו הם במהדורות וא"כ היאך מביאין מדבריו, (אגב מ"ש המש"ש להגיה בתרגום של ברכת כהנים על תיבת 'ישא' תחת יסב-יקבל צ"ב, ובחומש קאמארנא כתב יסב, אבל במאור ושמ"ש פ' נשא היה לו ג"כ הגירסא 'יקבל', ותמה על זה, וטרח ליישבו עפ"י דברי אריז"ל ואכמ"ל, אבל מ"מ הנך רואה שרבותינו טרחו ליישב דברי התרגום ולא כמ"ש המהדיר שרבותינו לא שמו לב לתרגום, ולא ידעו בה כלום).

יא) ובנקרא ומתרגם (ע' לג) כתב שקר גס דמצרים תימן צפון ומרוקו שהיו סמוכות לבבל, קיימו קשר הדוק ורצוף עם יהדות בבל והגאונים, משא"כ איטליה וספרד ופחות מהם צרפת ואשכנז היו מנותקות מבבל ושפתה היתה זרה לה, וזה גרם להם שיבושים, והגיהו מסברא ומחוסר הבנה וגו', ועכשיו נתבונן על מי יצא זה הכותב בכותבת הגסה, מי היו מייסדי קהלות צרפת ואשכנז הלא המה רש"י ובעלי התוס' והראשונים בצרפת, ובאשכנז רבינו גרשום מאור הגולה ותלמידיו, והלומד קצת בדבריהם רואה שכל קבלתם הוא מדברי הגאונים והעתיקו מתורתם ואילו מתימן הקשר עם הגאונים היה נפסק הרבה שנים וגם לפני זה מעט מהם היו שהיה להם הקשר לעומת חכמי צרפת ואשכנז, ועוד שאחרי שנתבטלו ישיבת רב האי גאון בסורא ונהרדעא וגלו תלמידיהם לצרפת ואשכנז, וכל קבלת הגאונים עברה לצרפת ואשכנז, ובעל נקרא ומתרגם אינו יודע בין ימינו לשמאלו.

יב) בנקרא ומתרגם (ע' מח) תמה למה תרגום השבעים שהעתיקו לתלמי לא נתפשט בקרב ישראל, ואין זה תימה כי הלא החשיכה העולם ג' ימים כשהעתיקה וגזרו תענית על זה והיה אסון ולמה הם חושבים שהיה צריך להתפשט בין ישראל.

גם אינו מובן מה דחשב שם בין התרגומים השונים 'תרגום הנוצרים' כיון שהרמב"ן מביאו, הלא הרמב"ן לא הביאו אלא להראות שהיה נהוג ביניהם להחליף שמות בני אדם לשמות אחרות, אבל לא שהוא נחשב ח"ו בין התרגומים, וכשם שלא נחשב בלעם בין הנביאים שעמדו להם להכליל ישראל.

פרק ג

דוגמאות של טעותים בתרגום המעובדת

ואציין רק לדוגמא קטנה איזה הערות שבתרגום של המהדיר שבעזו והדר במה ששינו היום בפנים התרגום (שלהלן ייקרא 'המהדיר'), לדוגמא בעלמא, ועוד יש הרבה יותר שנשארו בקולמוס, בכל התרגומים של המגיהים בחומשים החדשים, ולכן אין לשנות מתרגום הישן שעברה תחת יד רבותינו הקדושים אשר בארץ המה, (ואגב אשיב על כמה השגות שהשיג עלי המהדיר של תרגום החדש).

מלי בשו"א או בפתח

א) **בפ' בראשית** (ב, כא) ויסגור בשר תחתנה בתרגום 'ומלי' בשרא בשו"א תחת המ', והם הגיהו 'ומלי' בשרא בפתח תחת המ', כי בשו"א תחת המ' פירושו שמלוא בשר דהיינו שם תואר, וזה אינו כי בכמה מקומות בתרגום יש דמנך לשון מלא בפתח תחת המ' שהוא פועל ובשו"א תחת המ', עי' ויקרא ט, יז דניאל ב, לה שם ג, יט.

והמהדיר כתב דאין ראייה מויקרא (ט, יז) ומדניאל (ב, לה) דשם הוא בקמץ תחת הל' הוא ג"כ פועל עכ"ד, והוא דבר שאין לו שחר כי אם שו"א תחת מ' הוא פועל מה לי איזה נקודה יש תחת הל', ואף דיש פעמים מלי בלשון תואר וכמו באקדמות יקר מלי, אבל לאו כלל הוא כאשר הוכחתי.

עוד הביא המהדיר ראייה דיש הפרש איזה נקודה הוא על הל' מן בני ובנא וכן שרי ושרא, אינו ראייה כי בודאי כשהשינוי תלוי בע' הפעל יש שינוי משמעות, אבל כשהשינוי תלוי בפ' הפעל מה לי איזה נקודה יש תחת ע' הפעל, ומ"ש כי אין ראייה מדניאל (ג, יט) כי התמלי הוא מבנין התפעיל, אינו מובן דאף שהוא מבנין התפעיל א"א לנקודת התואר, עד"מ התמלי בלה"ק הוא נתמלא, א"א לנקודת המ' בשו"א והל' בחולם, ומש"כ המהדיר ומה נפשך וגו' קושיא זה גופא קשה גם לדידיה, אע"כ דיש משמעות אחד בשתי לשונות, א"כ כן י"ל לנוסחאות הישנות, וראיה מלשון הפסוק מליא כל ארעא דלדעת המהדיר היה לו לינקד המ' בשו"א והל' בצירי.

בראשית (ד, טו) לכן כל הורג קין שבעתים יוקם, בדפוסים הישנות 'דיקטול' קין, ויש שגרסו 'דקטיל', וכתבו במבוא נקרא ומתרגם (ע' מג) דנוסחאות הללו הוא היפוך רש"י וחז"ל, כי לפי"ז מ"ש שבעתים יוקם קאי על ההורג את קין, ולכן צריך לגרוס 'קטוליא' וכל דבריהם הוא הבל, כי גם לגירסא 'דיקטול' יתפרש שבעתים יוקם על קין, וכמש"פ רש"י דזה אחד מן המקראות שקיצרו דבריהם, ומ"ש שם דצריך להעמיד הזקף בתיבת קטוליא והטפחא בתיבת קין, ועושים שם צילום מדפוס סביוניטה, ולא הרגישו ששם אדרבא הזקף הוא על קטוליא.

דמנגן - דמנן

ב) **בראשית (ד, כא) עה"פ אבי כל תפש כנור ועוגב** ובתרגום על תיבת 'תפש' כתב 'דמנגן' וכ"ה בנתינה לגר, ועזו והדר שינו עפ"י כת"י 'דמנן', וכ' דכן הוא בתרגום יונתן, ומפרשים תיבת ממנן, השמעת קול זמר ע"י שמכה באצבעותיו, וכ' דכ"ה בתרגום יונתן (עמוס ו, ה) וזה אינו כי בכל הדפוסים שבדקתי כתיב בשם דמנגן וכ"ה ברד"ק שם, אמנם מ"ש בתרגום יונתן בפ' בראשית אין הכונה דמכה

באצבעותיו, דלא מצינו בשום מקום בלשה"ק או ארמי דתיבת ממנן יהיה פירושו מכה באצבעותיו, ועוד דאם כן היל"ל דממנן בכנורא ומזמרין באבובא, ולמעשה כתוב דממנן 'לזמרא' בכנורא ואבובא, ופירושו מובן לכל תינוק דבי רב שהוא ממונה על ענין הזמר. ומה שהקשה המהדיר דפתח בל' יחיד 'מנגן' ומסיים 'ידעי' בל' רבים, אינו קושיא, דמ"ש התרגום דידעי זמר הוא הוספה על ל' המקרא, ורק מה שכ' דכל דממנן הוא פירוש כל תפש, ועל תיבת כל מתאים לשון יחיד דהיינו כל אחד, משא"כ כשמוסיף על לשון המקרא מדבר בל' רבים, (ומלבד זה כן הוא לשון המקרא בהרבה מקומות אין מספר להתחיל בל' יחיד ולסיים בל' רבים).

ומ"ש דמנן בארמי הוא לשון נגינה ע"י הקשה באצבעות ואינו מביא שום מקור לפירוש תיבה זו בארמי, ומהיכי תיתי נחדש מלות זרות בלשון ארמי בלי ראייה, ואף שהביא כן מחכם חוקר אשכנזי ר' שמשון ברוך שעפטל בבאורי אונקלוס אכתי אינו די בזה לשבש כל הספרים שלנו, ובפרט שחכם ההוא מעתיק מספרי הגוים ד'מנים' בלשון עברי הוא ג"כ קוי ומיתרי הכלי זמר, ז"א דהלא התרגום בתהלים (קנ) על במנים ועוגב כ' חלילין, ומה לנו עם חוקרי הגוים.

ובשו"ע אבן העזר (קכו, כז) פסק לכתוב בגט תיבת 'מנין' בלא ו' דעם ו' יש לטעות דהוא מלשון אונאה, ואם אמת כדבריהם דיש בלשון ארמי תיבת 'מנן' א"כ גם בלי ו' יש לטעות שהוא מלשון פריטת האצבעות על הנבל, אלא על כרחך אין מלה כזה בלשון ארמי.

וזה ברור דא"א לנו לחדש מלים חדשות בלשון ארמי שניתנה מסיני (רמ"א אהע"ז קכו, א) שלא שערום אבותינו, ואף שכן הוא בנוסח תימן אבל לא במסורת אבותינו, ואין לנו להביא מלשונות הגוים, וחכמינו ז"ל היו מותרים כי ידעו מתי יכולים להביא מהם, אבל אנו נחזיק במסורת שלנו ולא במסורת מפי גוים, ובפירוש תיבת מנים (תהלים קנ) אעידה ג' עדים נאמנים מחברת מנחם ושרשים לר' יונה גנאח ושרשים לרד"ק שכולם מפרשים מנים מין כלי מכלי הניגון, ובשם רס"ג כ' רד"ק דמנים הוא ל' רבים של כמה מיני כלי זמר, ולדעת מדקדקי זמנינו כולם לא ידעו לשה"ק, וכן רש"י (עמוס ו) מפרש הפורטים מל' פרוטות שהמנגנים מחתך הדיבור בפרוטרוט, ולא כתב מפרט האצבעות כאשר הם מפרשים.

בראשית יח, הוא החל להיות גבור בארץ ובתרגום גבר תקיף ובפסוק שלאחריו נכתב הוא היה גבור ציד לפני ה' ופי' בתרגום ג"כ גבר תקיף ותמה בנקרא ומתרגם (ע' מז) דא"כ לא הוסיף כלום בפ' תיבת ציד ולפיכך הגיה והוציא תיבת תקיף בפעם הראשון ולא קשה מידי כי התרגום באמת אינו מפרש תיבת ציד, וכדרכו בכ"מ מפרש הענין ולא המלות, ומוסיף תיבות כדי לפרש, וכיון שגבור לבדו הוא דבר סתום כי אינו מפורש במה היה גבורתו לכן הוסיף אונקלוס תיבת תקיף אף שאין לו מקור בפסוק ח כדי לפרש שגבורתו היה בתקיפות דהיינו להכריח בני אדם לדבריו אבל ודאי כי תקיף הוא פירושו של ציד ולא פי' של גבור כי איך יהיו שתי תיבות תרגומו של תיבה אחת.

בהם - בהמתא

ג) (בראשית יד, ואת הזוזים בהם) (בקמץ) וכ"ה בתרגום תאג, אבל בתרגום שלנו דבהמתא נקוד הה' בסגול, והמהדיר נקד הה' בפתח, ואיני יודע למה מובן יותר לשנות מקמץ של תיבת הם בפסוק על פתח, מלשנות לסגול, (ובנתינה לגר מפרש כמו גבורים הבאים מעיר בהם, וכמו שמפרש התרגום ירושלמי די בהון, ר"ל הזוזים אשר גרו בין הרפאים כמו בהם בסגול, וכן תרגמו הע' זקנים בל' יונית ואולי לכן נקרא כן העיר וצ"ע), [וכמו"כ מ"ש המהדיר בהא דיתגח (שמות יז, טז) דייחדון (דברים כא, יט) בכל אלו הוא גוזר גזירות בלי ראייה, והמסורת שלנו הוא ראייה היותר גדולה.

הדין כל ארעא

ד) בפ' וירא (בראשית יח, כה) עה"פ השפט כל הארץ לא יעשה משפט כתוב בתרגום שלנו ב' נוסחאות א' 'דין כל ארעא לא יעבד דינא', ב' 'הדין כל ארעא ברם יעבד דינא', וכתבו בעוז והדר דב' הנוסחאות הם חירוף וגידוף, דנוסח הראשון אומר בניחותא שלא יעשה משפט ח"ו, ונוסח השני אומר בלשון תמיה וכי הקב"ה יעשה כמשפט, ולכן הגיהו על פי פתשגן 'דין כל ארעא ברם יעבד דינא', אמנם במבוא למהדורא המורחבת הוסיפו שיש נוסח שלישי, 'הדין כל ארעא לא יעביד דינא', וכ"ה באמת גירסת חומש קאמארנא ומקראות גדולות הישנות, ואיני יודע למה לא העתיקו בפנים זה הנוסח דנראה היותר מובחר שהרי אינו משנה כלום מלשון הכתוב, אך מ"מ גם גירסאות אחרות לאו משבשתא נינהו, ומה שכתבו במבוא שהוא חירוף וגידוף להד"ס, כי גם תינוק מבין דמ"ש דין כל ארץ לא יעשה משפט הכונה בלשון תמיה אף אם לא כתוב ה' בריש התיבה, וכ"ה הגירסא בחומש מלבי"ם, וכן נוסח שניה האומר בה' הוא בלשון ניחותא, אמנם נוסח שניה וכן נוסח וינציה של עוז והדר דחוק קצת דא"כ שינה התרגום לשון הפסוק בלי שום סיבה ותועלת.

והנה לגירסתם 'דין כל ארעא' חסר אות השימוש דהיל'ל דדין, ובנוסף תימן עצמה שהם מתפארים בה כתיב 'הדין' כו' ברם יעבד דינא, ומ"ש המהדיר דכיון דנקט בחטף פתח א"א לפרש בניחותא טעה בזה דרך ה' הידוע נקט בכ"מ בפתח בלי חטף ובלשון תרגום אין כלל דבר כזה של ה' הידוע, אבל ה' בניחותא שהיא תמיהה קיימת ודאי נקט בחטף פתח ומצוי הרבה גם בתרגום, פוק דוק ותשכח. ומ"ש עוד המהדיר שבכ"מ שמדבר כלפי מעלה מתרגם אונקלוס בלשון ברור, אין זה רק כשהתרגום רוצה להוסיף איזה ביאור בפסוק או כשהפסוק ואמר בשלילות, אז מתרגם בחיוב, כי עי"ז ניתוסף הבנה עמוקה, משא"כ כאן כיון דרישא של הפסוק אומר דחלילה שה' יעשה משפט שאינו נכון ע"כ להסיק בלשון תמיהה, כי איך אפשר שיהיה דבר כזה, דבלשון ברור אין לזה שום קשר לשלמעלה, ועי' במדבר (יא, כג) המימרא דה' יתעכב וכו' היערינך פתגמי וכו' הרי לך לשון תמיהה גם כלפי מעלה, וממקומו גופיה הוא מוכרע, דהרי לא תירגם אונקלוס קושטא אינון דינך דלא לשיצאה זכאה אם חיבא, והיאך לא נתיירא ברישא מן התמיהה רק בסיפא, ועי' רמב"ן פ' ויגש (מו, א) האריך דהתרגום אינו ירא מחשש הגשמה, עי"ש בעומק כונת אונקלוס על דרך האמת.

ה) **בפ' ויצא (בראשית כט, טו) עה"פ הכי אחי עתה וגו' והגידה לי**, כתב בתרגום המדאחי את וגו' חו לי, ועל תיבת מדאחי ניקדו הד' בפתח והוא מוזר ולמה שינו ממ"ש בדפוסים שלנו שו"א תחת הד', וכן בתרגום שלנו כתוב חוי לי, וזה יותר נכון כי חו הוא לשון צח וחתוך וזהו לשון עברי ולא דרך התרגום וכדאיתא בירושלמי (מגילה י) סורסי לאילייא עברי לדיבור עי"ש פני משה.

ידברין - ידברין

ו) **בפ' וישב (בראשית מ, יג) בעוד שלשה ימים ישא פרעה את ראשך**, ובתרגום 'ידברין' פרעה מלשון ינהגך, והמהדיר הגיה ע"פ דפוס וינציה 'ידברין' פרעה, ומפרשים שהלשון נשיאות ראש הוא מליצה לעליית זכרוננו לפני פרעה, וזה טעות כי בכל מקום תירגם נשיאות ראש על גוף הענין כמו בכי תשא את ראש קבל ית חושבן, וכן בשר המשקים פי' ישא את ראשך יעדי ית רישך, ולמה כאן דיבר לשון מליצה, ועוד במ"ש עליית זכרוננו עדיין אינו אומר אם לטובה או לרעה, אבל לגירסא ידברין הוא יותר מתאים לנשיאות ראש שממשיך להנהיג שררותו.

ומ"ש המהדיר מפסוק וישא את ראשך שר המשקים-ואידכר, אינו מובן דהלא גם ויעדי את ראשך לא כתוב כאן בתרגום דכיון שהוצרך לומר מלה א' לשניהם תירגם ואידכר ואדרבה מכאן ראייה כי תראה שתיבת ואידכר קאי גם על שר האופים, וע"כ בכונה תירגם לעיל וידברין להבדיל בין שר המשקים לבין שר האופים.

שכיב מרע

ז) **בראשית (מח, א) על אביך חולה כ'** בתרגום שכיב מרע, והגיהו אבך מרע, וזה אינו כי בארמי שכיב מרע כינוי לשוכב על ערש דוי קרוב לגסיסה, עי' שמואל א יט, יד שמיכל אמרה שדוד אינו יכול לצאת באין אונים, משא"כ במלכים (ב-ח, ז) וכ"ט וכן שם יג, וי"ד כ, כא) ששם לא היה בגדר זה כתיב מרע סתם, וכן נראה כל השינויים שלהם שאינו אלא טעות מחמת השערות, ומה מביא לנו מן התשבי יותר מדפוס וינציה, סו"ס נוסחתינו המקובל לנו אינו כן, מחמת הטעם שכתבתי.

(שמות ב, כג) **ויאנחו בני ישראל** בדפוסים הישנות 'ואתנחו' וכ' בנקרא ומתרגם שזה טעות כי פירושו הונח, וצ"ל ואיתנחו כדפוס סביוניטה, ואיני יודע מה יענה למה דמצינו בגמ' כמ"פ אינגד ואיתנח שפירושו אנהח ולא הנחה.

מצראי - מצרים

ח) **בפ' בא (שמות יב, לו) וינצלו את מצרים**, ובמקראות גדולות הישנים וחומש קאמארנע הגירסא ית מצראי, כי הכונה על אנשי מצרים לא על העיר מצרים, וכמפורש בתרגום יונתן שם, והמהדיר כתב ע"פ דפוס וינציה וכ"ה במלבי"ם ועוד, 'ית מצרים' ואף דאין לשבש גירסא זו דבלשון מורחב מתיחסים הנכסים והממון להעיר, מ"מ אין לשבש הגירסא ית מצראי שהוא יותר מדוייק, והנך רואה שדפוס וינציה אינו היותר מדוייק, והמהדיר כתב כי אדרבה לדעת אונקלוס צ"ל ארץ מצרים כי רוקנו כולה, ואינו מובן היאך אפשר לומר על הנכסים ששייך לאדמה וחומה, וצ"ע על המהדיר דכיון שכבר הביא מגמ' (ברכות ט:) היה לו להביא מדברי רש"י שכתב 'ריקנו המצרים מכל ממונם', הרי דרש"י לא היה לו מסורת התרגום וגם אנו תלמידי רש"י אין רוצים בה, ובפ' עקב (דברים ז, יח) לפרעה ולכל מצרים בנוסחאות הישנות מצראי, ובעוז והדר מצרים ולא חששו למה שקבעו שלשון זה מורה על הארץ לא על האנשים.

ט) **(בשלח טו, יג) עה"פ נזה קדשך כ'** המהדיר ל'דירא' דקודשך בצירי תחת הד', תחת שבכל הנוסחאות המוקבלות כתוב בחיריק, וניקוד הצירי מוזר מאד, כי בלשון התרגום הוא כמו דיר דדהב על זר זהב שבפ' תרומה.

(י) **בפ' בשלח (שמות טו, כ) עה"פ ותצאן כל הנשים אחריה בתפנים ובמחלת, כ' בתרגום 'ונפקו' והם שינו 'ונפקא' לשון נקיבה, כי לדעתם נפקו הוא לשון רבים לזכרים ולא לנקבות, ויש להעיר דבפסוק שלאחריו ומעניא להון מרים 'שבחו ואודו' ולא כ' שבחא ואודאה, ועי' עוד בספר במדבר (לו, י) כן 'עבדו' בנות צלפחד, ולא כ' עבדא, וגם בעוז והדר לא הגיהו בכל אלו המקומות, ועל כרחך דלאו כללא הוא, ונעלם מעוז והדר ממ"ש בפסוק שלאחריו ומעניא להון מרים ובתרגום שלהם ושבחו ולא הגיהו שבחא, וסוף סוף יש הרבה מקומות בתרגום שלא חילק בין זכר לנקבה, ואין לו שום ראיה לשנות מהמקובל.**

(יא) **בפ' בשלח (שמות יז, טז) עה"פ כי יד על כס י-ה במקראות גדולות הישנים הגירסא כרסיה, וכתב המהדיר דשיבוש הוא דבפסוק כתיב כס ולא כסאו ושלכן צ"ל כרסי, וזה אינו קושיא כי תיבה זו מחוברת לתיבת י-ה כאילו אמר כס של י-ה, ולכן מתאים לשון כרסיה, ובאמת הנוסח כרסי כן הוא בחומש קאמארנא ומלבי"ם, אבל גם מאן דתני כרסיה לא משתבש, ומ"ש המהדיר בתיבת כרסי יקרא, שנוסח כרסי ג"כ מתפרש כסמיכות, הרי מ"מ צריכין להוסיף תיבת 'של', ודרכו של התרגום לפרש, וא"כ אין לומר שנוסח כורסיה הוא שיבוש, אף שיכול ליישב גם נוסח האחר אבל למה לנו לשנות נוסחאות מקובלים בכדי.**

עוד שם עה"פ כי יד על כס (בשלח יז, טז) דיש נוסחאות המתרגמים תיבת נורא-דחילא' בצירי, ושלדעתם זה טעות כי פירושו כח, וצ"ל 'דחילא' בחיריק, והנה הם עצמם לא חשו לקימחיהו וכותבים בכמה מקומות בצירי (בלק כב, ג. תצא כה, יח. ויצא כה, יז. בהעלותך יב, ח. ואתחנן ה, ה), ובכלל אינו מוכרח כל ההנחה שבצירי אין פירושו מורא.

(יב) **בפ' יתרו (שמות יח, ב) אחר שלוחיה בתרגום הישן בטר דפטר, ובאגרא דכלה פ' יתרו כתב דזהו לאפוקי ממ"ש תרגום יונתן בטר דשלחה, ובעוז והדר שינו לכתוב בטר דשלחה בתרגום.**

ובאמרי נועם (ליקוט מבעלי התוספות) בפ' בשלח עה"פ אחר שילוחיה כתב 'כתרגומו' ותימה היאך החזירה והלא כהן היה ששימש בשמנות ימי המילואים והגט פוסל בכהונה עכ"ד, הרי שהיה לפני בעלי התוס' הגירסא בטר דפטר, ולא כהמשנים עפ"י דפוס וינציה לכתוב דשלחה, וכבר הוכחתי דגם רש"י לא היה לו נוסח וינציה, אבל הם בוחרים בוינציה יותר מברש"י ותוס'.

(יג) (שמות כח, לב) **לא יתבזע ושם לט, כג 'דילא יתבזע וזה סתירה גם ג' 'דלא' איננו נכון דהלא זהו לאו לא טעם, ובקאמארנא ומלבי"ם בשניהם כתיב 'לא'.**

(יד) (שמות כה, ד) **ומעזי בפתח תחת המ' וכ"ה שם לה, ושם ושם כג, ושם ושם כו, וזה טעות כי בשום מקום אין הפתח משמשת שימוש מן.**

(טו) (שמות ל, כד) **וקדה חמש מאות בנוסחאות שלנו 'וקציעתא מתקל' (כמו בפסוק שלפני זה שכתוב בכ"א מתקל) ובתרגום תימני חסר תיבת מתקל, ופשוט דטעות הוא.**

(טז) (שמות ל, לה) **בנוסח שלנו מערב דכי קודשא, והיינו שהקטורת יהיה קודש וכפרש"י, ונוסח תימן וסביוניטה כ' מערב דכי לקודשא, שהקטורת יהיה מזומן לקודש והוא היפוך פ' הנכון של הפסוק, והרי בסוף פ' לו כתוב גם בתימני וסביוניטה הנוסח קודש קודשין יהי לכון, ולא לקודש.**

(יז) (שמות לא, ב) **דרכתי בשום כ' במלאפום, ובתימני בחולם וכן לקמן לג, ובכמה מקומות וזה טעות, ועי' דניאל ד, ה, ועזרא ה, א בשורוק, אבל נקודת חולם מוזר הוא.**

(יח) (שמות לב, ג) **בנוסחאות שלנו ואתפריקו, וכן פ' רש"י ובנוסח תימן וסביוניטה ופריקו, הרי דרש"י לא היה לו נוסח תימן וס'.**

(יט) (שמות לג, יא) **ברש"י ד"ה ודבר ה' כו' ומתמלל עם משה, וכתב בגו"א דכונת רש"י להגיה התרגום כיון דבנוסחאות היה כתוב שלא בדיוק 'ומליל', ובנוסחאות שלנו כתוב כתיקונו 'ומתמליל', (ואולי הגיהו עפ"י רש"י או שהיה להם כן הגירסא), אבל מגיהים דזמנינו העמידו בתרגום ומליל, והמהדיר הוסיף במקף דבפרש"י כתוב ומתמלל, כאילו רש"י הוא דרגא שניה לא ראשונה נגד שאר דפוסים.**

(יט) (שמות לד, כח) **בחומש קאמארנא ובמקראות גדולות הישנים הגירסא 'ואשתי' ובתימני וסביוניטה ועוז והדר הגי' 'שתי', אבל בדניאל (ה, ד) 'אשתי' הרי שבלשון ארמי אות הא' הוא שורש בשתיה.**

(כ) (שמות לה, א) **ויקהל משה, כ' רש"י דהתרגום הוא ואכנש, אבל בנוסח תימני וסביוניטה כתיב וכנש, ומזה ראיה דנוסחאות ההוא אינן מדוייקין, ועוז והדר ג"כ כתבו וכנש, רק במקף כ' דלרש"י הוא ואכנש, ולא ידענא למה לא מגיע לרש"י להיות עיקר הנוסח, והעדיפו נוסח שאין ידוע לנו דייקנותו.**

כא) בפרשת ויקרא (יא,א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן, כתבו (במבוא ע' ה) דמ"ש במהדורות המצויות עם משה ועם אהרן הוא טעות דהא למעשה לא דיבר עם אהרן שי"ג מיעוטינן נאמרו בת"כ נגד י"ג פעמים שנאמר שדיבר עם אהרן ולכן הגיהו כבדפוס וינציה עם משה ולא אהרן, ובאמת אין שום נפ"מ דגם לנוסח ולא אהרן צריך לפרש דהכונה שמשה יאמר לאהרן, דבלי שנפרש כן פירושו שדיבר גם לאהרן, (עי' שמות ז,ח ושם ט,ח דעל מה שנאמר אל משה ואל אהרן מתרגם ואמר ה' למשה ולא אהרן, הרי דאינו עושה הפרש בלשון בין משה לאהרן), א"כ אדרבה קשה יותר לומר דו' של ולא אהרן אינו ו' החיבור רק תחת תיבת ואמר, ויותר מרווח ומובן הגירסא ועם אהרן ור"ל דתיבת משה קאי אלמטה ואלמעלה ה' דיבר עם משה ומשה עם אהרן ומצינו כן כמ"פ דוגמתו בתנ"ך.

כב) בפ' ואתחנן (ו) ואת בניהם ילמדון רש"י כתב דהתרגום ע"ז צריך להיות יאלפון וכן הוא בנוסחאות הישנות והם שינו לומר ילפון בפתח, אבל לנו נאמנים יותר דברי רש"י כי הוא רבינו ומאורינו בכל התורה כולה.

כג) בפ' עקב (דברים ז,ה) תועבת ה' בנוסחאות הישנות כתיב בתרגום מרחק קדם ה', ובנקרא ומתרגם (ע' מה) כתבו דכמו כן צ"ל בפ' שופטים (דברים יח,ב) כי תועבת ה' כל עשה אלה שהגירסא הישנה הוא מרחק ה', ומחליט דזהו הגשמה בהקב"ה ח"ו, וזה טעות כי תועבת ה' מתפרש לג' פנים או דה' מתעב זאת, או שהוא תועבה של ה' ח"ו שזה ודאי ניאוך (כמו חברון פסולת ארץ ישראל היא), או שדבר זה בעצם הוא תועבה לפני ה' כדבר מטונף, ותבת קדם אינו להרחיק מגשמות רק שלא לומר שהוא תועבה של ה' ח"ו, וכאן בפ' עקב לא שייך לומר כפי' הב' רק כפי' הג' דהיינו שדבר זה מתועב לפני ה', אבל בפ' שופטים א"א לפרש כפי' הג' רק כפי' הא' דמשה מזהיר לישראל שלא לעבוד ע"ז כי ה' יתעב אותו אבל א"א לומר שהעובד הרי הוא מתועב דהרי עדיין לא עבד, ואינו מדבר מן העבר רק מזהיר על העתיד.

לאתכסאה - לכסיותה

כד) בפ' תצא (דברים כב,ג) עה"פ לא תוכל להתעלם, ובתרגום לית לך רשות 'לאתכסאה', ושינו לכתוב 'לכסיותה' עפ"י תרגום יונתן, וזה אינו כי התרגום יונתן דרכו לפרש לא לפי פשטות הלשון, משא"כ האונקלוס שבדרך כלל מתרגם לפי פשוטו, הרי פשטות הפסוק לא תוכל להתעלם קאי על האדם, וכפירש"י שכובש עין כאילו אינו רואהו, ולא קאי על העלמת הכסות דאז הול"ל לא תוכל להעלימו, אמנם לפי האמת גם בתרגום יונתן טעה, דמ"ש 'לכסאה מיניה', א"א לפרש על האבידה, דא"כ היאך יפרנס תיבת 'מיניה'.

וכמבואר ברש"י (ב"מ כו:): דהכונה על מוצא האבידה שהוא לא יתעלם, וא"א לפרש בתרגום היפוך הפירוש האמיתי, וגם התרגום יונתן קאי על האבידה (והמהדיר טעה בפירושו בתרגום יונתן), דבלא"ה מה פירוש 'מיניה' והא לא רק מן בעל אבידה מכסה אותו רק מן כל העולם כיון שלקחו לעצמו, גם לפי' המהדיר בתרגום יונתן מה מסיק ה"ת אכריז עלה ותהדרניה הלא לאו רישא סיפא ולא סיפא רישא, דמתחיל לומר שלא יעלים את האבידה להטמינו, ומסיק שיכריז עלה, וגם היכן מרומז בפסוק שיש כאן שני מצות ל"ת ועשה, אבל הדבר ברור דמ"ש בת"י לית לך רשו לכסאה (ה' במפיק וכאילו היה כתוב לכסיותה) מיניה, היינו שמכסה האבידה בזה שמתעלם ממנה, ולא כמו שפי' בגליון תי"ר שיגזול ויכסה האבידה.

ועוז והדר עצמם בפירוש החזקוני שנדפס על דף ההוא העתיקו בדבריו 'לאתכסאה' ולא חשו לקמחייהו.

כה) בפ' תצא (דברים כא,יט) עה"פ ותפשו בו כתיב בתרגום ויחדון ביה, בחומש קאמארנא ומלבי"ם כתיב הגירסא ויחדון בפתח תחת הי', ובעוז והדר הגיהו בצירי תחת הי', אבל גם הגורסין ויחדון בסגול א"צ לשבשו דאף שלפעמים פירושו שמחה, יתכן לפרשו גם לשון אחיזה, כי הרבה תיבות בנקודה דומה מתפרשים בב' משמעות ואין להם ראייה דאינו כן וא"כ מנ"ל לומר דשיבוש הוא.

לסיומא דמילתא

כל אלו הם רק דוגמא קטנה מכל השיבושים שיש בנוסח שלהם, אבל גם בזה המקצת הרי שלך לפניך, הראיתך לדעת דנוסח שלנו שנקרא ע"י רבבות גדולי ישראל גאוני התורה שרפי מעלה אינו משובש, ואדרבה בנוסח שבדפוסים וינציה וסביוניטה יש כמה שיבושים, והרבה דברים שאין נפ"מ בין גירסא ההיא לגירסא דידן, ואנן בהימנותא סגינן דכל דבר שעבר תחת יד אבותינו ורבותינו ולא תיקנו בה כלום אמת ויציב ונכון הוא ואין בהם שום פיקפוק ובית מיחוש ח"ו, ולא תצא תורה חדשה.

ולפי מה שכתב המהדיר יוצא שחומש היכל הברכה ומלכים ונצי"ב ואור החיים דפוס ראשון, ודפוס סלאוויטא וזיטאמיר שנדפס ע"י האחים הקדושים שאפירא, אין לנו ידיעה ומסורת שנתעסקו בנוסח התרגום, ואיני יודע מה יענה למה שארז"ל שאין חבר מוציא מתחת ידו דבר שאין מתוקן, ועוד הם מקדישים דפוס סביוניטה שאין על זה שום עדות מגדולי ישראל שהוא היותר מדויק, רק הם החליטו כן, וכבר הוכחתי שיש שם לא פחות שיבושים משאר הדפוסים.

כל הסמך של המהדיר הוא שדפוס וינציה מדויק הוא בשביל שעמד על שולחנם של גדולי ישראל, והמציאות הוא להיפוך שחומשי מקראות גדולות הישנות וחומש קאמארנא ומלבי"ם וסלאוויטא וכו' עמדו על שולחנם של גדולי ישראל וכולם שוים בנוסח א' מלבד איזה שינויים קטנים שאין בהם שינוי משמעות, (מרן הק' מסאטמאר היה מעביר שמו"ת מחומש קאמארנא דוקא, וכפי שמעידים נכדי קאמארנא היה הרה"ק מדייק בנוסח התרגום שהדפיס), ועוד יש הרבה מישראל הסוברים שהמלבי"ם לא הדפיס תרגום שיש בו חירוף וגידוף (כמו שכתבו על נוסח התרגום שבמלבי"ם עה"פ השופט כל הארץ), ואין אנו מסכימים לומר שהצדיקים הקדושים לא שמו לב אל מה שהדפיסו, רק בשביל שיש איזה רבני זמנינו שהסכימו על התרגום המעובדת החדש.

ובסיום דברי אתנצל שאין כונתי לשום איש פרטי רק את האמת אני מבקש, וקנאת רבותינו הקדושים אני מקנא, ותורה בזויות ניתנה וכל הרוצה לבוא יבא ויטול, ואין שום מקום בעולם לסתום פי מבקשי האמת.

ב"מ קה. עה"פ והוליד בן פריץ (דניאל יא, יד) הביאו בליקוטי רש"י דזהו אומה של עשיו וברש"י בנ"ך כתוב בשם ר' סעדיה גאון דזהו פריצי ישראל וסיעתם, אך כיון שזה כואב להציונים לכן שיבשו את דברי רש"י.

בדפוס עוז והדר החדש (תמיד לב) ברבינו גרשום הוציאו תיבת גאולה והוסיפו תיבת גדולה, ולקחו זאת מפ"י רבינו גרשום כת"י שע"י יאיר גולדשטון שהוסיף זאת מדעת עצמו כמבואר שם אך הוסיף דביואל משה מיישב גירסא שלפנינו, אבל בעוז והדר לא מצאו לנחון להעיר גם זאת רק הגיהו בסתמא בפנים הפי' שע"ז הזהירו רבותינו הקדומים שאסור לעשות כן.